

Boér Ilka

BALOGH JOLÁN-LEVELEZÉS A SZÉKELY NEMZETI MÚZEUMMAL (1932, 1941)

A Székely Nemzeti Múzeum intézményi levéltárában több levélváltás bizonyítja a múzeum és a jeles művészettörténész közötti kapcsolatot. Balogh Jolán¹ 1932-ben két levelet küldött az intézmény igazgatójának, Csutak Vilmosnak², melyekre egy válasz érkezik az igazgatótól. Ezekhez kapcsolódva 1941-ben Balogh Jolán küld levelet (a levelét még elküldés előtt kiegészíti) az intézmény titkárnőjének, Fadgyas Annának³, aki egy levelet ír vissza. Egy másik levélcsoportot ugyancsak Balogh Jolán és Fadgyas Anna négy levélből álló, 1942–1943-as levélváltása képez.⁴

További levelezés, adatok a levéltár teljes feltárását követően kerülhet még elő, valamint a Balogh Jolán-hagyatékban (a MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézetben található, köszönet az információért Szőcsné Gazda Enikőnek) és esetleg a Herepei János⁵ és a Fadgyas Anna hagyatékában, előbbi Sas Péter (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet) gondolzza, utóbbi után a csíkszeredai oldallági leszármazottaknál (Vikárius család) lehet még nyomozni.

A levelezés hátteréről: A Székely Nemzeti Múzeum intézményi levéltárából tudjuk, hogy 1932-ben a múzeum más művészettörténeti kutatóprogramban is részt vett.⁶ Balogh Jolánnal végzett munkájáról ezt írja a munkanapló: „1932. júl. 18-án estétől 1932. júl. 24. reggelig Dr. Balogh Jolán szépművészeti mú-

zeumőrő Balogh Ilonával⁷ együtt a múzeum vendége volt. Ez idő alatt az alábbi tanulmányutakon voltak:

1, 1932. júl. 19. Kézdiszentlélek, estefelé a szentgyörgyi vártemplom megtekintése.

2, Júl. 20. Gelence, Zabola és Kovászna. Csutak Vilmos igazgató vezetésével.

3, Júl. 21. Olasztelek, Vargyas, Alsórákos. Csutak Vilmos igazgató vezetésével.

4, Júl. 22. Délután Kőröspatak, Kálnok, Uzon. Csutak Vilmos igazgató vezetésével.

5, Júl. 23. Alsó-és Felsőcsernáton, Altorja. Csutak Vilmos igazgató vezetésével.”⁸

Balogh Jolán 1931–1935-ben minden évben, valamint 1938-ban gyűjtött Erdélyben *Az erdélyi renaissance-hoz*⁹, ennek kapcsán mond köszönetet 1943-ban Csutak Vilmos egykori múzeumigazgatónak, Herepei János akkori múzeumigazgatónak, erdélyi múzeumőröknek, tisztviselőknek stb. Munkájáról így vall: „A nagy feladat elvégzésében az erdélyi magyarok súlyos helyzetükben is nagy megértéssel és szeretettel támogattak, segítettek. Kalákában készült ez a könyv is, mint minden igazi erdélyi munka”.¹⁰

Első levelében Balogh Jolán korábbi (valószínűleg a múzeummal közös kiránduláskor tett) ígéreteire tér ki (pl. szakfolyóiratok megszerzése magyarországi intézményektől a múzeum számára), illetve akkor

¹ Balogh Jolán (1900–1988), művészettörténész (l. pl. BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 47–48).

² Csutak Vilmos (1878–1936), történész, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, ekkoriban a romániai magyar oktatás és művelődés egyik legfőbb szervezője és vezetője (a múzeum ekkori tevékenységéhez l. BOÉR Hunor 2009).

³ Fadgyas Anna (1906–1983), a Székely Nemzeti Múzeum legendás titkárnője, múzeumőr 1924–1961-ben, Csutak Vilmos igazgató és utódai fő segítsége. A gyűjtésben-rendezésben-kutatásban is részt vesz (1939-ben Árapatakon néprajzi gyűjtés, a levéltári anyag rendezése, az erdélyi szövésű szőnyegek adatainak cédulázása, stb.). A 2. bécsi döntés után állami alkalmazott, kezelő és tud. segédszemélyzeti besorolással, levéltári munkát is végez. 1944 őszén ő védi meg a múzeum Sepsiszentgyörgyön maradt gyűjteményeit. 1945–1951-ben múzeumőr, pénztáros, a könyvtárért felel (BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 247).

⁴ A kötetzárta után előkerült újabb leveleket l. a megjelenésében megkészt, és így még közlésre elfogadó 2012-es *Lymbus*-kötetben (BOÉR Ilka 2013, in print).

⁵ Herepei János (1891–1970), művelődéstörténész, régész, néprajzos, 1938–1945-ben a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója (BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 367–369), az 1941. évi részletes igazgatói jelentését l. HEREPEI János 2004.

⁶ Pl. 1932 áprilisában Csutak Vilmos Kós Károllyal és a rajztanár-múzeumőr Gödri Ferencsel Gelencén a régi templomot vizsgálja, valamint Kézdivásárhely régi emlékeit fényképezi (*SzNM Munkanaplója*, 1922–, 79).

⁷ Dr. Balogh Ilona (1912–1947), néprajzos-művészettörténész, Balogh Jolán húga (BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 46–47).

⁸ *SzNM Munkanaplója*, 1922–, 80.

⁹ BALOGH Jolán 1943.

¹⁰ Uo., 7–8.

készült fényképeket és néhány tanulmányát küldi el az igazgatónak. A második levél kiegészíti az első, néhány fejlemény kapcsán. A harmadik levél Csutak Vilmos válasza mindkét levélre, melyben köszönetet mond Balogh Jolán közbenjárásáért (és a küldeményekért), tájékoztatja ennek következményeiről, ezenkívül különféle ígéretek teszt, illetve fényképeket küld mellékletként. A negyedik levelet kilenc évvel később (ekkor kezdi összeállítani *Az erdélyi renaissance*-ot) Balogh Jolán írja Fadgyas Annának, néhány személyes megjegyzést tesz, illetve további fényképeket kér. Ezt a levelet még elküldés előtt kiegészíti: egy Háromszéken készült fényképet küld, kérve azonosítását. Az ötödik levél Fadgyas Anna válasza, elküldi a kért fényképek egy részét.

A levelezésben említett fényképek (feldolgozásuk lehetőségét a Székely Nemzeti Múzeumnak köszönöm, és külön is Szőcsné Gazda Enikő muzeológusnak) általában nem kerültek közlésre. Ez leginkább azzal magyarázható, hogy *Az erdélyi renaissance*-nak csupán az első, 15–16. századi anyaggal foglalkozó kötete jelent meg, azonban a háromszéki példák többnyire későbbiek. A témára ezenkívül csupán néhány tanulmányban tért még ki¹¹, ezekben inkább csak említésre kerülnek a bejárt települések, fényképek (egy kivételével, de az sem jelenik meg a levelezésben¹²). A negyedik levélben említett gidófalvi templomkapuról azonban nagy valószínűséggel azt a képet publikálja 1943-ban,¹³ amelyet Fadgyas Annától kér, hogy készíttesse el neki (az ötödik levél említ egy megkésve küldött képet, amely – bár itt nem szerepel a tárgya – épp nagyon sürgős Balogh Jolánnak).

Külön említést érdemel, hogy őt, a múzeumnak megküldött fénykép esetében Balogh Jolán fenntartotta a közlés jogát (saját megjegyzése a fényképek

hátán), valószínűleg *Az erdélyi renaissance* további kötetében kívánta felhasználni. Ezek közül kettőt az utóbbi években közöltek, de adatolás nélkül vagy adattévesztéssel.¹⁴ A fényképek a következők:¹⁵

- R. 8134, *Béldi-kastély, Uzon*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”] (F. 255, 8,3 × 11,4 cm)

- R. 8135 [a.], *Gróf Mikes Ármin kastélya, Zabola*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”] (F. 253, 11,5 × 8,2 cm)

- R. 8135 [b.], *Gróf Mikes Ármin kastélyának bejárata, Zabola*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”] (F. 254, 11,5 × 8,3 cm)

- R. 8136 [a.], *Báró Daniel család kastélya, Vargyas*, Balogh Jolán 2 db fotója, 1932. [Egyik van meg, rajta BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”] (F. 252, 8,3 × 11,4 cm)

- R. 8136 [b.], *Báró Daniel család kastélya, Olasztelek*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”] (F. 251, 11,5 × 8,2 cm)

1.¹⁶

Igen tisztelt Igazgató Úr!

A Székely Nemzeti Múzeum folyóiratai¹⁷ ügyében eddig még nem tudtam semmit sem végezni, mert még egyik szerkesztővel sem beszélhettem. Domanovszkyék¹⁸ még nem érkeztek vissza, Petrovits¹⁹ nemrég utazott el, Hekler²⁰ csak októberben kezdi meg előadásait. De nem feledkeztem meg a dologról, és ahogy találkozom velük, szóvá teszem a Székely Múzeum²¹ ügyét. Mindenesetre, ami tőlem telik, meg fogom tenni a Székely Múzeum érdekében.

Most mellékelve 11 db fényképet küldök a Múzeum számára Székelyföldön készült felvételeimből, de azzal a kéréssel, hogy a vargyasi, olaszteleki, zabolai és uzoni fényképeket az én munkám megjelenéséig az én tudtomon kívül ne méltóztassék senkinek sem közlésre átadni.²² Sajnos az imecsfalvi kúria [fényképek] nem sikerült, a gép elmozdult. A vargyasi felirat felvételén meg éppen semmi sem látszik a betűkből, és így el se küldöm. A

¹¹ BALOGH Jolán 1939, BALOGH Jolán 1939a, BALOGH Jolán 1984.

¹² BALOGH Jolán 1939a, 546: kézdiszentléleki kápolna ajtaja (1686).

¹³ BALOGH Jolán 1943, 176. kép: gidófalvi déli kapu.

¹⁴ A vargyasi Daniel-kastély részletét (loggia) l. BICSOK Zoltán – ORBÁN Zsolt 2011, 225, a zabolai Mikes-kastély bejáratát l. POZSONY Ferenc 2012, 40 (az információt Pozsony Ferenc tanár úrnak köszönöm). Az olaszteleki Daniel-kastély részletfotóját Fehér János művészettörténész felhasználta az itteni kömlelékek 2010. őszi restaurálásához.

¹⁵ Az R. leltári számok a SzNM Régiségtár gyarapodási osztálynaplója iktatószámai, az F. számok pedig a jelenlegi Fotótéka szakleltári számai (megegyeznek a FÖRIS Pál 1974 katalógus sorszámaival).

¹⁶ SzNM 196-1932.

¹⁷ Valószínűleg a későbbiekben említett *Századok, Archaeologiai Értesítő és Szépművészeti Múzeum*.

¹⁸ Domanovszky Sándor (1877–1955), vezető magyar történész, Csutak Vilmosnál egy évvel idősebb, Nagyszebenben született, és erős elkötelezettségű a leszakadt nemzetrészek irányába. Ekkor a Magyar Történelmi Társulat alelnöke és a Társulat folyóirata, a *Századok* szerkesztője (***) 2003).

¹⁹ Petrovits Elek (1843–1975), művészettörténész, ekkor a Szépművészeti Múzeum főigazgatója (BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 701–702).

²⁰ Hekler Antal (1882–1940), művészettörténész, ekkor az *Archaeologiai Értesítő* szerkesztője (BODÓ Sándor – VIGA Gyula 2002, 364–365).

²¹ Értsd: a Székely Nemzeti Múzeum.

²² Vö. jelen dolgozat előszavában az említett fényképek későbbi közléséről.

nagybaconi kopjafákról Nagy Elek tiszteletes úrnak²³ is küldök egy levonatot, de miután nem tudom a román címét, a leveletem mellékelem azzal a kéréssel, hogy alkalomadtán tessék neki átadni vagy hozzá eljuttatni. Zabolára is írtam gr. Mikes Hannának²⁴ a töredékek fényképei ügyében. Az Igazgató Urat is nagyon kérem, ha módja van rá, biztassa a felvételek elkészítésére.²⁵ Együttal arra is kérem az Igazgató Urat, hogy a Székely Múzeumban kiválasztott képek levonatait legyen olyan jó számomra megcsináltatni és nekem elküldeni.²⁶

Egyidejűleg magyar problémákkal foglalkozó néhány tanulmányomat küldöm az Igazgató Úr címére. Kérem engedje meg, hogy halából szíves támogatásáért, melyben minket és munkámat részesítette, tisztelettem jeléül felajánljam és elfogadásukra kérjem.

Kedves feleségének kérem átadni meleg üdvözlötünket.

Szívélyes üdvözléssel

Balogh Jolán

1932. szept. 15.

Cím: Budapest, VI[. ker.], Aréna út 41., Szépművészeti Múzeum

2.²⁷

Igen tisztelt Igazgató Úr!

Nagy örömrömre jó hírt közölhetek. Az első eredmény megvan. Most kaptam értesítést Domanovszkynétől, hogy az ura pártfogásába vette a dolgot, és el is intézte, úgyhogy elvben semmi akadálya sincs annak, hogy a Székely Múzeum megkapja a Századokat.²⁸ Hátra van még a gyakorlati kivitel. Domanovszky ugyanis attól tart, hogy a posta nem fogja kézbesíteni.²⁹ Ezért arra kérem az Igazgató Urat, tessék most már közvetlenül Domanovszkyhoz fordulni (Pázmány Egyetem, Bölcsészeti Kar, VIII. ker., Múzeum körút, 6–8. sz.) és neki a szállítási módzatára nézve ajánlatot tenni.

Szívélyes üdvözléssel

Balogh Jolán

1932. szept. 22.

3.³⁰

Kedves Jolán!

Nagy örömet szerzett szept. 15-én és szept. 22-én kelt kedves leveleivel, valamint a nyári 11 db fényképének és nagybecsű dolgozatai egy részének szíves megküldésével. Nyomban hozzátesszem, hogy szíves közbenjárása következtében szept. 24-i dátummal levelet írt a Magyar Történelmi Társulat titkára, dr. Kossányi

Béla³¹ kollégánk is, melyben értesít, hogy a Századok megküldésének nincs semmi akadálya.³²

Íme, mennyi megköszönnivalóm akadt máris, pedig úgy tetszik nekem, mintha most járnánk-zötyögnénk együtt a háromszéki és udvarhelyi zötyögős utakon, hogy lassanként koszorúba fonja a háromszéki és udvarhelyi³³ – fájdalom – igazán nem sok renaissance-borostyánt! Hálás szívvel köszönöm azért mind küldeményeit, mind fotográfiáit, mind kedves leveleit, és viszont én is mellékelem a kiválasztott 16 db fotográfiánk másolatát,³⁴ s egyúttal biztosítani kívánom, hogy

1, szept. 15-i levele értelmében nyári fotográfiáit munkája megjelenése előtt engedélye nélkül nem engedem át senkinek,

2, Zabolát biztatom a felvételekre, míg eredménye lesz a sok kérésünknek, és

3, csekély erőmhöz és állandóan zaklatott elfoglaltságomhoz képest mindig szíves készséggel állok rendelkezésére, amikor csak tehetem, s mindig szívesen látom és várom itt a házamnál és múzeumunkban, mert öröm és pihenés volt számomra a nyáron az a néhány nap, amit a kedves társaságukban tölthettem.

Amikor még arra kérem, hogy szíveskedjék szívén hordozni a többi kérésemet is, főleg ami a Szépművészeti Múzeum és az Archaeologiai Értesítő ügyét³⁵ illeti, kedves nővérét³⁶ szívesen üdvözölve, őszinte nagyrabecsüléssel csókolom a kezét a mindig remélt viszontlátásig.

Sepsiszentgyörgy, 1932. okt. 8-án.

Csutak Vilmos

igazgató

Melléklet: 16 db [fénykép]

Jegyzék³⁷

A dr. Balogh Jolán Önagysága részére küldött fényképekről:

1. Damokos-kúria,³⁸ Kisborosnyó. 1 db. Leltárszám R. 8129.

2. Zabolai ev. ref. templom festett deszkamennyezete. 5 db. Leltárszám R. 2014–2018.³⁹

3. Barátosi ev. ref. templom festett deszkamennyezete. 1 db. Leltárszám R. 8089.⁴⁰

4. Báthory Endre bíbornok miseruhája. Lelőhely Kézdiszentlélek. Leltárszám R. 8080.⁴¹

5. Porcelánkanna⁴² ónfedővel 1671-ből, 1 db. Leltárszám [R.] 8097.

6. Bokályok. 2 db. Leltárszám N.⁴³ 3930.

válasza 1932. okt. 8. Exp. 1932. okt. 10-én, ajánlván.” (Fadgyas Anna megjegyzése a levél múzeumban maradt másolatán.)

³¹ Kossányi Béla (1894–1968), történész, levéltáros, ekkor a Magyar Történelmi Társulat titkára (GULYÁS Pál 1995).

³² Vö. 28. jegyzet.

³³ Udvarhely megyéhez az 1932-es kiszállás idején a *Minkanap-lóban* felsorolt települések közül Olasztelek, Vargyas és Alsórákos tartozott.

³⁴ Lásd a levél végi jegyzék.

³⁵ A már említett két folyóirat.

³⁶ Balogh Ilona, l. a 7. jegyzet.

³⁷ Külön, ugyanoda iktatott lapon becsatolva a levélhez.

³⁸ Építői alapján Tompa-[Eresztvényi]-kúria.

³⁹ Valójában N. 2014–2018.

⁴⁰ Valójában R. 8348. Ekkor a múzeum régiségtári nagy termének (ma: Tolerancia Terem) a mennyezeteként volt kiállítva.

⁴¹ A miseruha 1599. évi.

⁴² Tkp. habán cserép – Szőcsné Gazda Enikő pontosítása.

⁴³ Az *N. számok* a *SzNM Néprajzi Tár gyarapodási osztálynaplója* iktatószámai.

²³ Nagy Elek (1887–1957), ekkor nagybaconi református lelkész, erdővidéki esperes, Nagybaconi Nagy Vilmos hadseregarancsnok, hadügyminiszter apatársra (DÁVID Gyula 2002, 24–25).

²⁴ Mikes Hanna, gróf (2011–2008), Bethlen István magyar miniszterelnök unokahúga, a későbbi Teleki Pál miniszterelnök, földrajztudós menyje (Teleki Géza kultuszminiszter, geológus felesége), még később Hanna Van Horne.

²⁵ Mikes Hanna végül év végén fogja beküldeni a múzeumnak *A gelencei régi róm.-kat. templom* és *A gelencei templom freskói* fényképeket (R. 8139–8140). (Vö. SzNM 265/1932. dec. 27.)

²⁶ Másolatot kellett készíteniük a múzeumban található negatívokról.

²⁷ SzNM 196–1932.

²⁸ Domanovszky Sándor viszonyulásáról a határon túlra szakadt magyarokhoz lásd bővebben *** 2003. (A hivatkozott dolgozat még nem tudott a múzeummal való konkrét kapcsolatáról.)

²⁹ Az *Archaeologiai Értesítő* 1930. és 1931. évi évfolyamát Hekler még ebben az évben megküldte, ajándékként (SzNM 231/1932. nov. 8.), a *Századokat* végül úgy tűnik, csak a 2. bécsi döntés után pótolják, visszamenőleg.

³⁰ SzNM 196–1932. „Igazgató [Csutak Vilmos múzeumigazgató]

7. Tányérok. 1 db. Leltárszám R. 8103.⁴⁴
 8. Csempék. 2 db. Leltárszám N. 3931.
 9. Faragott széktámlák. 1 db. Leltárszám N. 3934.⁴⁵
 10. Húsvéti írott tojások. 1 db. Leltárszám N. 3948.
 Összesen: 16 db.

Esetleges tévedés elkrülése céljából megjegyzem, hogy a felvételek nagyobb részét a télen és tavaszon készítettem a Boabă de Grău – Búzaszemek – c. román nyelvű folyóiratban⁴⁶ megjelenendő dolgozatomban⁴⁷ való közlés céljából; a kisborosnyói és zabolai felvételek a korábbi évekből származnak.⁴⁸

Sepsiszentgyörgy, 1932. okt. 8-án.

Csutak Vilmos
igazgató

[4.]⁴⁹

Kedves Annusom!

Amit kinevezéséről írtál,⁵⁰ az nagyon elszomorított. Már az újsághírből láttuk, hogy igazságtalanság történt, és inkább a jobb jövőhöz, semmint a valósághoz gratuláltunk. De azt nem is sejtettük, hogy Te már ennyi idő óta részese vagy a Székely Múzeum küzdelmes életének. Az igazságtalanság jóval nagyobb, mint gondoltuk. De éppen mert ilyen szembeszökő és kirívó, reméljük, hogy mielőbb orvosolni fogják.⁵¹

Nagyon köszönöm szíves felvilágosításaidat. Sejtettem, hogy a bokály körül valami zavar lehet,⁵² mert kusza feljegyzésemet sehogyssem tudtam értelmezni. A gidófalvi templom ajtajáról egyelőre lemondok,⁵³ mert túl drága lenne. De ha esetleg valaki fényképezőgéppel arra jár, csináltasd meg nekem. A Múzeumból pedig kérem az említett 1727-es kancsó (Leltárszám 1540) fényképét,⁵⁴ továbbá másolatokat a következő felvételekről, de csak abban az esetben, ha van róluk lemez:

zetelaki székely kapu⁵⁵

dálnoki székely kapu 2649. sz.⁵⁶

dálnoki székely kapu 2648. sz.⁵⁷

kézdipolyáni román templom 155. sz.⁵⁸

Én ezeket vagy a fényképgyűjteményben⁵⁹, vagy a kifüggesztett képek⁶⁰ között láttam.

Természetesen mind a kancsófelvételt, mind pedig a másolatokat az én költségemre kérem.

Fáradozásodat hálásan köszönve
szeretettel ölel

Joli

Mielőtt levelemet feladhattam volna, hirtelen Kolozsvárra kellett utaznom néhány napra. Ez volt az első utam Erdélybe a felszabadulás óta. Gondolhatod, hogy mily kimondhatatlan boldog voltam odalent.

A fent írottakhoz hozzáteszem, hogy amennyiben mégis valami mód nyílna a gidófalvi templomkapu lefényképeztetésére, mégis nagyon kérem,⁶¹ és pedig mielőbb. 15-20 pengőig elmennek. De egy jó amatőr felvétel is megtenné.

Csatolok továbbá levelemhez egy háromszéki felvételt, melyről nem tudom, hogy kicsoda. 1934(!)⁶²-ben fényképeztem, közös utunk alkalmából. Csatolom az akkor lejárt községek nevét is. Bizonyosan egyik a sok közül, csak azt nem tudom, hogy melyik. Talán Te emlékszel rá.

Melegen ölel

Joli

1941. okt. 16.

⁴⁴ A fényképen: Kerek tál katonai jelenettel; Kerek tál; Cserép kulacs; két db telkibányai tányér; egy db hollóházi tányér; egy db nagyobb cseréptányér – Szőcsné Gazda Enikő pontosítása.

⁴⁵ A fényképen: Széktámla 1716 évszámmal; Széktámla, Veress Sándorné ajándéka, Árkos – Szőcsné Gazda Enikő pontosítása.

⁴⁶ *Boabe de Grău*: a két világháború közötti bukaresti művelődési folyóirat, nyitott a kisebbségek irányába is, rendszeresen mutatott be közgyűjteményeket, műemlékeket.

⁴⁷ A folyóirat a Székely Nemzeti Múzeumról már korábban említést tesz az ASTRA (a „román EMKE”) sepsiszentgyörgyi fiókalapítása kapcsán: *Boabe de grău*, 1931/12, 550–551, az 551. oldalon fotó is van a múzeumról. Csutak Vilmostól nem, de egy rövid ismertető cikk helyett a Bukarestbe leadott évi jelentés végül az 1934. augusztusi számban jött le, fényképek nélkül. (Köszönet Mara Popescu műépítész hallgatónak – Universitatea de Arhitectură și Urbanism Ion Mincu, Bukarest – a segítségéért).

⁴⁸ A 3, 7. és 10. számú fényképet Gödri Ferenc rajztanár múzeumőr, a 4–6. és 8–9. számúakat Keöpeczi Sebestyén József heraldikus-művészettörténész (ekkor a múzeum igazgatóválasztmányi tagja és külső munkatársa), a kisborosnyói felvételt László Ferenc, a múzeum nemzetközi hírű régész-igazgatóőre készítette (utóbbi már 1925-ben meghalt), a zabolaiakat Roediger Lajos 1911-ben. (*SzNM Néprajzi Tár gyarapodási osztálynaplója*, *SzNM Régiségtár gyarapodási osztálynaplója*, illetve ROEDIGER Lajos 2012, 29–30.)

⁴⁹ Bár tárgya okán a múzeumi iratokhoz került, a levél iktatószám nélküli, mivel Fadgyas Annának volt címezve. Címzése és feladója: „Nagyságos Fadgyas Anna Úrasszony, Sepsiszentgyörgy, Székely Nemzeti Múzeum; Balogh Jolán, Budapest, XIV, Aréna út 41.”

⁵⁰ A 2. bécsi döntés után a múzeum alkalmazottai magyar állami fizetést kapnak, de Fadgyas Anna túl alacsony besorolásút (vö.

HEREPEI János 2004).

⁵¹ Fadgyas Anna 1924-től dolgozott a múzeumban. Fizetési besorolásának rendezése érdekében még budapesti parlamenti interpellációra is sor fog kerülni. (Vö. HEREPEI János 2004).

⁵² Balogh Jolán elkeverte a bokályokra, kancsókra vonatkozó jegyzetadatait, de a múzeumban ezt tisztázták. Vö. 54. jegyzet.

⁵³ A levél folytatásában meggondolja magát.

⁵⁴ Valójában N. 3936: Kancsó 1740-ből, Gödri Ferenc fotója, 1932. Vö. 52. jegyzet.

⁵⁵ A múzeum előtt álló, 1875-ös zetelaki festett székely kapu.

⁵⁶ A múzeum 1751-es dálnoki, ún. napos-holdas-sárkányos-sellős-oroszlanos kiskaputükrű székely kapuja, azóta elpusztult. Gere István fényképész fotója 1913-ból.

⁵⁷ A múzeum előtt álló 1733-as dálnoki kapu (a legrégebb fennmaradt székely kapu) fotóit Gere István fényképész készítette.

⁵⁸ Az *Sz. számok* a *SzNM Szépművészeti Tár gyarapodási osztálynaplója* iktatószámai. A fénykép: Római katolikus templom, Kézdipolyáni, Vetési László fotója, 1928.

⁵⁹ A múzeum fényképgyűjteménye ekkor nagyrészt az ún. Szépművészeti Tárhoz tartozott, de voltak fényképek a Régiségtárban és a Néprajzi Tárban is.

⁶⁰ A múzeum bejárati előcsarnokában és a folyosókon, amint azt korabeli fotók is megörökítették.

⁶¹ Vö. a levél első része.

⁶² Amennyiben nem az 1932-es kiszállásra gondolt valójában, 1934-ben Fadgyas Annával is volt egy közös kiszállásuk. De ezt a *SzNM Munkanaplója* nem támasztja alá, az eddig nem említett helyszínek közül pedig Bodolára kimehettek az uzoni kiszállás napján, a székföldi (Hidvég, Árapatak) és miklósvárszéki községeket (Bölon, Nagyajta) pedig útba ejthették Olasztelek felé menet, ha Előpatak irányába mentek.

Háromszék
Árapatak
Hidvég
Bölön
Nagyajta
Altorja
Feltorja
Kézdiszentlélek
Nyujtód
Imecsfalva
Zabola
Nagyborosnyó
Illyefalva
Uzon
Bodola

[5.]⁶³

Édes Jolánom!

Bocsáss meg, hogy pont tizedikére nem ér oda a kért fénykép, de nem rajtam, hanem a fényképészen múlt a dolog. Ma végre sikerült kiásnom a kezéből, és most mellékelten küldök két kópiát.⁶⁴ Nem vagyok éppen elragadtatva tőle, de azt állítja a fényképész, hogy nem tudott jobbat csinálni, mert meglehetősen sötét helyen fekszik. A számláját mellékelem, amit természetesen ki is fizettem azonnal, ha azonban hivatalos nyugtára lenne szükséged, írd meg, mert akkor beszerzem tőle.

Sajnos még mindég nem küldhetem a bokály-képet, de legközelebb az is meglesz. A dálnoki kapunkról küldök egy kópiát, ez sem valami jó, hát régi a lemez.⁶⁵ A többiekéről nem sikerült megszerezni a lemezeket.

A kérdéses képről nem tudom teljes bizonyossággal megmondani, hogy honnan való, nekem azonban úgy rémlik, hogy ez Hidvégen van. Úgy emlékszem, mintha Ilonka⁶⁶ kapargált volna az ajtó körül (és itt?).

Sajnos, már régen volt ez a kellemes kis kirándulás,⁶⁷ és se azelőtt, se azután nem volt alkalmam, hogy még csak egy helyen is járhattam volna.⁶⁸

Ami a kinevezésem dolgát illeti, hát bizony nagyon is elkeserítő a helyzet. Mondhatnám, hogy teljesen összetört ez az igazságtalanság. Elképzelheted, hogy micsoda érzés az, hogy a II. osztályú altisztünk havi 141 pengőt kap az államtól és lakást, fűtést és világítást a Múzeumtól, én meg 18 évi szolgálatra kapok 135 pengőt és 60 pengő pótdíjat.⁶⁹ Azt hiszem, hogy ennél nagyobb arcultást nem ért senkit, s még csak nem is nyithatom ki a számat, mett még a legenyhébb megjegyzésem is rosszalólag vették. Csak az az egy vigasztal, hogy talán még nincs annyi hátrá, amennyi eltelt.⁷⁰

Elképzelem, hogy milyen nagy öröm volt Neked az első kolozsvári út. Hidd el, nekem is olyan nagy örömet szerzett a szeptemberi budapesti utam, hogy azt szóval ki sem fejezhetem. Egy szombat délből kerestelek a Múzeumban,⁷¹ sajnos, már eltávoztál volt, s így másodszor nem kereshetlek meg, a lakásod címét

meg nem tudtam. Majd ha még valamikor arrafelé mehetek, igyekezni fogok, hogy találkozunk.

Szeretettel ölel Ilonkával⁷² együtt
Sepsiszentgyörgy, 1941. dec. 10.

Melléklet

(Balogh Jolán által küldött fotók)

Régiségtári osztály⁷³

- R. 8130, *A gelencei régi templom*, Balogh Jolán fotója, 1932.

- R. 8131, *Részlet a gelencei templom festett mennyezetéről*, Balogh Jolán fotója, 1932.

- R. 8132, *Kézdiszentlélek. Róm. kat. templom*, Balogh Jolán fotója 1932.

- R. 8133, *Kézdiszentléleki kúria*, Balogh Jolán fotója, 1932.

- R. 8134, *Béldi-kastély, Uzon*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”]

- R. 8135 [a.], *Gróf Mikes Armin kastélya, Zabola*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”]

- R. 8135 [b.], *Gróf Mikes Armin kastélyának bejárata, Zabola*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”]

- R. 8136 [a.], *Báró Daniel család kastélya, Vargyas*, Balogh Jolán 2 db fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”]

- R. 8136 [b.], *Báró Daniel család kastélya, Olasztelek*, Balogh Jolán fotója, 1932. [BJ írásával: „Közlési jog fenntartva. Balogh Jolán.”]

- R. 8137, *Kopjafák a nagybaconi református temetőben*, Balogh Jolán fotója, 1932.

- R. 8138, *Cserey Jánosné udvarháza, Imecsfalva*, Balogh Jolán fotója, 1932.

Szépművészeti osztály⁷⁴

- Sz. 403, [BJ írásával:] „Kolozsvár. A Wesselényi utcából való ajtó 1584-ből. Pákey Lajos rajza a kolozsvári unitárius kolégiumban.”

- Sz. 404, [BJ írásával:] „Kolozsvár. Az Unió utca 3-ból való faragott ajtó magyar felirattal. 1586. Kolozsvár, Múzeum.”

- Sz. 405, [BJ írásával:] „Kolozsvár, a Püspöky-házból való ajtó. 16. század második fele. Kolozsvár, Múzeum.”

- Sz. 405.a, [BJ írásával:] „Kolozsvár, a Püspöky-házból való ajtó. 16. század második fele. Kolozsvár, Múzeum.”

- Sz. 406, [BJ írásával:] „Kolozsvár. A Rózsás-ház éa a Püspöky-ház. Sárdy István vízfestménye után. Mindkét ház jellemző (...egy szó) épület. A Püspöky-ház (jobb oldalt) a 16. század második feléből.”

- Sz. 407, [BJ írásával:] „Kolozsvár. Wolphard-Kakas-ház udvara. 16. század második fele.”

- Sz. 408, [BJ írásával:] „Kolozsvár. Ablak a Wolphard-Kakas-házból (az úlj] n[evén] Báthory-ház). 16. század második fele.”

mélyzetnek járó fizetés illette volna meg, de a zárt bértábla és a bürokratikus feltételek ezt nem tették lehetővé.

⁷⁰ Valójában az eddigi 18 munkaévet követően még 20 évet fog a múzeumban dolgozni.

⁷¹ Szépművészeti Múzeum, Budapest.

⁷² Balogh Ilona, l. 7. jegyzet.

⁷³ Az 1932-ben megküldött 11 fotó. Adatolás a gyarapodási jegyzék (*SzNM Régiségtár gyarapodási osztálynaplója*) alapján és kézbevitellel.

⁷⁴ Balogh Jolántól 1935-ben kapott és beletárolt fényképanyag. Adatolás a gyarapodási jegyzék (*SzNM Szépművészeti Tár gyarapodási osztálynaplója*) alapján és kézbevitellel.

⁶³ Iktatatlan levél, mivel magánlevelezésként jellegű, de mert múzeumi üggyhöz kapcsolódott, Fadgyas Anna másolatát becsatolta a múzeumi iratok közé.

⁶⁴ Valószínűleg a gidófalvi fotó.

⁶⁵ Az 1913-as felvétel a museum előtt álló 1733-as dálnoki széke-ly kapuról.

⁶⁶ Balogh Ilona, l. a 7. jegyzet.

⁶⁷ 1932 vagy 1934? Vö. 52. jegyzet.

⁶⁸ Valójában 1939-ben volt még néprajzi kiszálláson. (Vö. 3. jegyzet.)

⁶⁹ Itt fejti ki a fizetési besorolással való elégedetlensége okát. Munkája alapján valóban tudományos és műszaki segédse-

- Sz. 409, [BJ írásával:] „Koloszvár. Wolphard-Kakas-ház emeleti előcsarnoka. 16. század második fele. Lebontották a 19. század végén. Pékey Lajos vázlata a bontás előtti állapotról. Szép renaissance interieur.”

- Sz. 410, [BJ írásával:] „Haller Gábor síremléke (+1608) Fehéregyházáról. Kolozsvár, Múzeum”

- Sz. 411, [BJ írásával:] „Keresd, Bethlen-vár. Keek bástya, melyet renaissance stílusban alakítottatott át bethleni Bethlen Mihály (1598).”

- Sz. 412, [BJ írásával:] „Keresd, Bethlen-vár. Ez a vár épült a 16. század második felében bethleni Bethlen György (+1577) és Bethlen Mihály (+1602) idejében.”

- Sz. 413, [BJ írásával:] „Nyírbátor. A Báthory-templom. Építését megkezdte Báthory István erdélyi vajda (? 1488), befejezte unokaöccse, Báthory András.” Magyar Filmiroda bélyegzője, 2646. számmal.

- Sz. 414, [BJ írásával:] „Nyírbátor. A Báthory-templom belseje (most ref. templom).” Magyar Filmiroda bélyegzője, 2651. számmal.

- Sz. 415, [BJ írásával:] „Nyírbátor, ref. templom. A stálumokat csináltatták Báthory György, István és András 1511-ben.”

- Sz. 416, [BJ írásával:] „Szentbenedek, Kornis-kastély. A kastély és annak külső díszítése Kereszturi Kristóf idejéből származik (1593).”

- Sz. 417, [BJ írásával:] „Szilágysomlyó. Báthory-vár, 1592.”

- Sz. 418, [BJ írásával:] „Fogarasi-vár [loggiák az udvarról]. A Műemlékek Országos Bizottsága felvétele után.”

- Sz. 418 [a], [BJ írásával:] „Fogarasi-vár [belső udvar a kúttal]. A Műemlékek Országos Bizottsága felvétele után.”

- Sz. 418 [b], [BJ írásával:] „Fogarasi-vár [loggia belül]. A Műemlékek Országos Bizottsága felvétele után.”

- Sz. 418 [c], [BJ írásával:] „Fogarasi-vár [kívülről]. Jelenlegi lakját jórésztben a 16. század második felében nyerte, midőn a Báthoryak tulajdonában volt (Báthory Boldizsár 1589–1594). A Műemlékek Országos Bizottsága felvétele után.”

Boér Ilka – Sepsiszentgyörgy, Körösi Csoma Sándor u. 9., RO-520009; boerilka@freemail.hu

Források

Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (SzNM)

- Fotótéka

- Intézményi irattár:

- *Munkanapló (1922–1937)*, illetve *Múzeumi feljegyzések (1911–1937) és Inspekciós könyv (1923–1935)*

- Iktatókönyvek

- Éves iratcsomók

- Gyarapodási osztálynaplók

Irodalom

2006 Domanovszky Sándor és a *Magyar Művelődéstörténet, Acta (Siculica)*, 2006/2, 203–210.

BALOGH Jolán

1939 A késő-gótikus és a renaissance-kor művészete, in: *Magyar Művelődéstörténet* (szerk. Domanovszky Sándor), II, *Magyar renaissance* (szerk. Mályusz Elemér), Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 509–584.

1939a A késő-renaissance és a kora-barokk művészet, in: *Magyar Művelődéstörténet* (szerk. Domanovszky Sándor), III, *A kereszténység védőbástyája* (szerk. Lukinich Imre), Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 513–570.

1943 *Az erdélyi renaissance*, I (1460–1541), Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár.

1984 Középkori építészetünk kérdéseiről: magyar-székely templomvárak: az erdélyi vajda vára, *Művészettörténeti Értesítő*, XX-XIII/1–2, 46–50.

BICSOK Zoltán – ORBÁN Zsolt

2011 „Isten segédelmével udvaromat megépítettem...”, Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

BODÓ Sándor – VIGA Gyula

2002 *Magyar múzeumi arcképcsarnok* (főszerk. Bodó Sándor és Viga Gyula), Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest.

BOÉR Hunor

2009 Csutak Vilmos Székely Nemzeti Múzeuma, *Acta Siculica* 2009, 547–570.

BOÉR Ilka

2013 Balogh Jolán-levelezés a Székely Nemzeti Múzeummal (1942–1943), *Lymbus* 2012, in print.

CSUTAK Vilmos

1934 Muzeul Secuiesc, *Boabe de Grâu*, 1934/8, 504.

DÁVID Gyula

2002 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, 4 (N–R; főszerk. Dávid Gyula), Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár–Bukarest.

FÓRIS Pál

1974 *Sepsiszentgyörgyi múzeum Fényképtára* (Sepsiszentgyörgy).

GULYÁS Pál

1995 *Magyar írók élete és munkái*, XVI (sajtó alá rend. Viczián János), Argumentum Kiadó, Budapest.

HEREPEI János

2004 A Székely Nemzeti Múzeum igazgatói jelentései, 1939–1944, *Acta (Siculica)*, 2003/3 (*Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum százhuszonöt éves jubileumára*, 3), 37–132.

POZSONY Ferenc

2012 *Zabola - egy orbaiszéki falu kulturális öröksége*, Háromszék Vármegye Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

ROEDIGER Lajos

2012 *Kászonszék és Háromszék néprajzos szemmel* (közzét. Szócsné Gazda Enikő), Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy.

Correspondență între Jolán Balogh și Muzeul Național Secuiesc (1932, 1941)

(Rezumat)

Muzeul Național Secuiesc păstrează corespondență științifică purtată cu Jolán Balogh (1900-1988), din anii 1932 și 1941, respectiv 1942-1943. Scrisorile din prima grupă documentează metodologia de cercetare a lui Jolán Balogh, respectiv cercetarea de teren, privind monumentele de artă renașcentistă din zonă, efectuată în anii 1930 împreună cu Muzeul Național Secuiesc. Atrag de asemenea atenția asupra schimbului de fotografii cu distinsul istoric de artă maghiar. Lucrarea face evidența fotografiilor primite de muzeu din partea lui Jolán Balogh, trei fotografii făcute de ea sunt publicate pentru prima dată cu această ocazie, iar pentru altele două se rectifică datele. Scrisorile din al doilea grup, cu referire la un izvor manuscris privind inscripția statuii ecvestre a regelui Ladislau cel Sfânt, din Oradea, fiind identificate ulterior, vor fi publicate în anuarul științific budapestan *Lymbus*.

Correspondence between Jolán Balogh and the Székely National Museum (1932, 1941)

(Abstract)

The Székely National Museum archives the scholarly correspondence with Jolán Balogh (1900-1988), from the years 1932 and 1941, respectively 1942-1943. The letters from the first group document Jolán Balogh's research methodology, as well as her field research regarding Renaissance art monuments in Székelyland, conducted in the thirties together with the Székely National Museum. At the same time I would like to call the attention upon the exchange of photos with the remarkable Hungarian art historian. The article makes an inventory of the photos received by the Museum from Jolán Balogh, three pictures made by her are published for the first time, while others are republished with corrected data. The letters belonging to the second group, with reference to a manuscript source regarding the inscription of the equestrian statue of King Saint Ladislau in Oradea, being identified later, will be published in the *Lymbus* academic yearbook from Budapest.

1. ábra *Báró Daniel család kastélya, Olasztelek,*
(Balogh Jolán fotója, 1932; SzNM, F. 251.)

2. ábra *Báró Daniel család kastélya, Vargyas* (Balogh Jolán, 1932; SzNM, F. 252.)

3. ábra Gróf Mikes Ármin kastélya, Zabola
(Balogh Jolán, 1932; SzNM, F. 253.)

4. ábra Gróf Mikes Ármin kastélyának bejárata, Zabola
(Balogh Jolán, 1932; SzNM, F. 254.)

5. ábra Beldi-kastély, Uzon (Balogh Jolán, 1932; SzNM, F. 255.)

